

»Det Osynliga« hade urpremiär på Teater Tribunalen i Stockholm den 10 maj 2007 i regi av Richard Turpin & Saskia Husberg. I rollen: Jonas Kruse. Teaterförlag: Nordiska APS.

DET OSYNLIGA

Jacob Hirdwall

SCEN 1

En björn kommer in. Björnen dansar till en känd schlager.

Väldigt illustrativt och på fullaste allvar. Musiken tar slut. Björnen slutar dansa. Tar av sig huvudet.

DRAMATURGEN

Alla resonemang längre än 30 sekunder om vår tid är det ju ingen som orkar höra på längre.

Alla vill ju bara bli underhållna.

Paus.

På tv, på teatern, på tunnelbanan. Hela tiden skall vi vara uppkopplade, och följa börsens uppgång och fall, så att vi kan formas till lydiga konsumenter. Men om jag fick en timme, ja ja, men säg att ni gav mig 50 minuter, det har ni väl tid med? Det kostar 700 kr hos psykologen, den personlige tränaren, dietisten, kiropraktorn. Men då får ni inget kvitto, eller hur? Så det här är billigare, inte gratis, men subventionerat. Ja i varje fall än så länge! För det är några saker som jag har funderat rätt mycket över.

Paus.

Jo – detta är en monolog, det kommer inte in någon på slutet och överraskar er. Det finns ingen cliffhanger-dramaturgi, jag kommer

inte att manipulera er, det är bara jag här, jag och de här orden!

Ord, ord, ord.

Tar av sig hela björnkostymen. Förvandlas till föredragshållare, visar överdrivet pedagogiska overhead-bilder under resten av »föreläsningen« för att illustrera resonemangen.

När läste du i lugn och ro en bok från pärm till pärm senast? Eller skrev ett brev till en vän? Men frimärken är inte lätt att få tag på, var fan ligger posten? Är det någon som vet. Dennis Potter. Har ni hört talas om honom? En brittisk dramatiker som dog i cancer för några år sedan, han skrev bland annat »Den sjungande detektiven«. Såg ni den? Inte jag heller. Men den ska ha varit bra.

Men jag såg TV-dokumentären »Ett sista samtal med Dennis Potter«. Såg ni den? Inte? Tänkte väl det. Men det är inte ert fel. Sânt kan man inte se klockan 20 längre, då måste det vara »Andra Avenyn« annars går SVT i Göteborg i konkurs!

Paus.

Potter berättar i dokumentären för journalisten Melvyn Bragg att han kallade sin obotliga cancer i bukspottskörteln för »Rupert« eftersom att han kände ett sådant hat – hat hat! – gentemot mediemagnaten Rupert Murdoch: en av slaskkulturens främsta spridare i Storbritannien. Dennis Potter ger ett inte särskilt smickrande porträtt av Murdoch i sin sista TV-serie »Cold Lazarus« som utspelar sig i ett cyniskt framtidssamhälle där all media, till och med nyhetsrapporteringen blivit en del av underhållningsindustrin. Några veckor efter intervjun avlider Dennis Potter.

Paus.

»Underhållningsindustrin«. Smaka på ordet! det säger en hel del om vad det handlar om. Men vad innebär det egentligen att vi lever i en industriell underhållnings- och mediekultur? Jo, det är att ha en kultur som hanterar »flöden«. Det här flödet kan vara telefoni, tv, internet. Om du till exempel har ett företag som hanterar ett flöde så kan du skicka det här flödet till varje hem, och sätta upp en räknare som mäter hur mycket flöde som kommer genom ledningarna till ett visst hem och ta betalt för det.

Om du har en kultur som gör att du kan hantera ett flödebefinner du dig automatiskt i en mediakultur. Mediakultur idag är inget annat än innehåll som flyter genom rörledningar. Och just nu håller de som äger ledningarna på att köpa upp dem som äger innehållet, det är en global trend!

Paus.

Rupert Murdochs affärsidé bygger just på att äga både rörledningarna och innehållet. Ambitionen är att äga varje enskild del i produktionskedjan för att få total kontroll. Om det till exempel gäller en televiserad fotbollsmatch försöker Rupert Murdoch alltså äga tidningarna som haussar matchen, själva fotbollslagen, företaget som bildproducerar och företaget som kablar ut sändningen till konsumenten. Optimalt vore om pizzan konsumenten äter medan han tittar på matchen också levererats av ett företag som Murdoch äger. Dennis Potter säger i intervjun att Murdoch har förstört England. Han har smutsat ned pressen och nedsmutsningen av pressen har att göra med nedsmutsningen av politiken och med den cynism och missuppfattning av vår verklighet som förstör så mycket av vårt politiska samtal. Potter menar att pressen och politiken är sammanflätade, han menar att kommersialiseringen innebär att medborgarna sätter en prislapp på allt och blir konsument. Vi är konsument och politiken är en tjänst som ska säljas.

Paus.

»Titta på BBC«, säger han, »titta på televisionen i allmänhet. Titta på ägarna. Argumenten från liberalt håll om stordriftens fördelar är bara nonsens. Ett program kostar det som det kostar att göra. Det kan lika gärna göras av ett litet företag som av ett stort. Det de talar om är ägandet av kommunikationsmedlen, de talar om massmedia, de talar om den politiska kontrollen.« »Hur«, fortsätter han, »kan vi ha en mogen demokrati när tidningar, vanlig television och kabeltelevision är så sammanflätade vad gäller ägandet? Var garanteras våra friheter? Vem ska garantera dem?«

Paus.

Börjar ni redan bli trötta? Sträcker er efter fjärrkontrollen. Det är nästan som en reflex, eller hur?

Paus.

Jag såg en teateruppsättning i »tysk stil« en gång i en svensk småstad.

När ridån gick upp satt skådespelarna på några stolar, ingen rörde sig på 20 minuter. Jag har aldrig sett så förbannade människor i hela mitt liv, det var revolution i luften! Här satt publiken som sett allt på tv; våldtäkter, mord, tortyr, ofattbart lidande världen över. Men det som verkligen provocerade, verkligen gick över gränsen var – tystnaden. Ingen som talade snällt till dem, förklarade för dem vad de skulle tycka, vad de skulle känna.

Paus.

Inom kulturområdet märks industritänkandet bland annat genom att europeiska kulturinstitutioner idag drivs rationellt med näringslivets principer för ögonen. Det vet jag, för jag har jobbat på svenska teatrar i femton år? ... Nu kom jag av mig. Det är helt svart. Det är så här en skådespelare har det, just innan han ska gå in på scenen. Då kan man inte tänka på nästa replik, vad det är man ska säga! Inte om man ska stå där och prata i timmar, för då kommer inte orden till en. Men det gäller inte bara skådespelare. Det gäller oss alla: om man börjar se på sig själv utifrån så försvinner orden, man glömmer vad det var som var så viktigt att säga.

Paus.

Det finns idag en industri som arbetar för högtryck för att få dig att se på dig själv utifrån.

Paus.

Jag är inte van vid att vara subjekt, jag måste ju hela tiden förhålla mig till andra visioner; det är dramatikers, regissörens, teaterchefens, skådespelarnas visioner.

Paus.

Jag är dramaturg. Vet du inte vad det är för något? Var inte ledsen för det, det gör ingen annan heller! »Textarkitekt« brukar jag säga men det är inte hela sanningen. »Teaterpräst?« Usch, det låter inte så roligt! »Dramatör?« säger en del som hört fel. Ja, det är inte så dumt: *amateur* betyder ju älskare på franska! Dramatör skulle då betyda någon som

älskar drama, teatertexten. Det är inte en så dum beskrivning. Jag är intresserad av vad som faktiskt sägs, inte hur man ser ut när man säger det. Där har en del skådespelare något att lära! »Ingen nämnd, ingen glömd« som regissörerna brukar säga när de inte vill tacka mig för att jag räddat hela skiten från totalt flopp. Femton år. Är det verkligen så länge? Jag måste skaffa mig ett liv. Ibland glömmer jag vad jag vill. Vad jag själv tycker. Semiotik: ja då tänker väl några på text. »Det systematiska studiet av tecken«. Men förr, när man talade om semiotik, så menade man till exempel ansiktet. Hur man skulle avläsa ansiktsuttrycken. En läkare fick på 1800-talet träna sig i att anlägga vad man kallade för en »neutral mask« i mötet med den sjuke. Han fick inte vara för deltagande, inte inge falska förhoppningar om tillfrisknande, inte visa skräck eller äckel inför en patient i livets slutskede. Han skulle vara neutral, man skulle inte kunna avläsa i hans ansikte vad han tyckte, kände. I mitt yrke har jag kommit att anlägga en »neutral mask« som jag har svårt att ta av. Den har liksom vuxit fast. När jag ser mig i spegeln så ser jag ingenting, jag kan inte längre se vad det är den där människan egentligen vill. Det är som om jag blivit suddig i konturerna, som om jag höll på att försvinna, bli osynlig.

Paus.

Jo, nu kom jag på det, vad det var jag ville berätta. KOMMERSIALISERINGEN AV KULTUREN UTGÖR ETT STORT HOT MOT DEMOKRATIN. THE COMMERCIALISATION OF CULTURE IS A GREAT THREAT AGAINST DEMOCRACY. LA COMMERCIALISATION DE LA CULTURE EST UNE GRANDE MENACE POUR LA DÉMOCRATIE. En teater, till exempel, för personer med en näringslivserfarenhet, är ingen teater, det är ett företag. Ett företag som vilket som helst. Det är ett företag som producerar en vara. Punkt slut!

Men det traditionella tänkandet inom kultursfären är att verksamheten ska producera ett innehåll. Det är innehållet som är det viktiga. Inom näringslivet säljer man inte innehåll. Man säljer lyssnare, tevetittare, abonnenter till annonsörerna. Det är när detta kommersialiserade synsätt appliceras på kultursfären som kulturmedierna ideologiskt förlorar mark. Problemet med näringslivets system att sälja

kunder till annonsörerna är att innehållet inte längre är intressant att sälja. Innehållet kan istället ges bort gratis; till exempel tidningar, tjänster på internet, prenumerationer på livsstilsmagasin, medier vars enda egentliga syfte är att styra läsarnas, användarnas konsumtion i en viss riktning. Ju billigare desto fler kunder får företaget. Och fler kunder är lika med ökade reklamintäkter. Men för ett företag som tänker sig att det säljer innehåll är det här sättet att fungera destruktivt. Dessvärre är det här ett resonemang som många använder sig av: tanken att det viktigaste är antalet konsumenter. Och om det är det viktigaste upphör innehållet att ha det värde det tidigare hade.

Paus.

Jag känner mig tryggare när jag får tala om sådant som ligger utanför mig själv, då får jag vila från mig själv, mig själv träffar jag ju hela tiden redan som det är.

Paus.

Jag påstår att det inom mediavärlden idag finns tre helt dominerande sfärer; informationssfären, reklamsfären och den masskulturella sfären. Var och en av de här sfärerna var tidigare oberoende av varandra och inom respektive sfär skiljde sig yrkesrollerna i hög grad åt. En journalist var till exempel inte det samma som en reklamkare, som i sin tur inte var det samma som en manusförfattare till en såpa och de använde sig av helt olika sätt att föra fram sina budskap på. Men vad som nu håller på att hända är att de här sfärerna går ihop och blir till en enda sfär där framställningssättet, vare sig det rör sig om information, reklam eller masskultur har flera identiska karaktärsdrag: det rör sig om ett enkelt framställningssätt som använder sig av ett enkelt vokabulär som kan förstås av alla, det består av korta och koncentrerade meddelanden, det rör sig om känslomässiga budskap. Och ett framställningssätt som är enkelt, kort och emotionellt är ett infantiliserande framställningssätt. Den här retoriken sprider sig idag som ett virus över hela massmedia: media talar till oss som vore vi barn! Eller hur? Man blir ju förbannad. Är det någon som blir förbannad? Jag tyckte, jo, jag tyckte faktiskt att jag såg någon vinka försiktigt på sista bänk. Bra! Det är helt okej att vara arg, fastän du är svensk. I

Tyskland är dom arga hela tiden. Dom skäller på varandra som fan en stund och sedan går dom och tar en öl tillsammans. Dom har gjort sig av med den här jävla konsensussskiten som vi har här. Förlåt.

Paus.

Det är paradoxalt, vi lever idag globalt sett i kulturellt mer högstående samhällen än någonsin tidigare: det har aldrig funnits så mycket människor med högre utbildning. Vi har alltså en bildningsnivå som stiger och en medienivå som sjunker. Är ni med på det? I våra samhällen finns i allt högre utsträckning en publik som inte är tillfredställd med den information som finns i media. En publik som söker efter andra, nya kanaler. Det är en liten publik men en väldigt viktig publik i varje land. Den infantiliserande informationen som vi hela tiden matas med invaggar de flesta européer i tron att vi lever i ett högst demokratiskt samhälle eftersom enorma mängder information lätt kan cirkulera. De här medierna innehåller också alla idéer. De olika mediaprodukterna är i allt mindre utsträckning identifierade med en enskild idé. Alla kan uttrycka sig, från extremvänster över mittpartierna till extremhögern.

Det är en smörgåsbordsrepertoar som dukas upp eftersom ju målet är att nå en till antalet så stor publik som möjligt. Men eftersom allt färre mediaprodukter identifierar sig med en enskild idé så finns ingen egentlig seriös diskussion, vi befinner oss i en infantiliserad värld trots att alla får uttrycka sin åsikt! Vi tänker oss att det är ett bevis på demokrati, men när vi tittar närmare på hur informationen fungerar inser vi att demokratin har svårigheter. Det yttre skenet är alltså att vi befinner oss i en kommunikationsdemokrati. Men i verkligheten är det så att företagsledare, högre utbildade, de som verkligen styr ett samhälle, inte skapar sin världsbild med hjälp av den »hamburgerinformation« som TV-kanalerna erbjuder. De läser kvalitetspress och prenumererar på dyra nyhetsbrev som innehåller strategisk, vetenskaplig och mer exklusiv information. Folket på gatan konsumerar det som finns till hands, det som är billigt, det som visas på tv, sådan information som är infantiliserande och som inte genererar ett intellektuellt överskott. Förlåt.

Paus.

Det låter inte så bra, det här resonemanget, jag kan tillstå det. Lite von oben så där: »folket på gatan«. Men de som tillhör makteliten har inte så höga tankar om »vanligt folk« som det brukar heta, jag försöker bara sätta mig in i hur de tänker. Lär känna din fiende heter det ju. Det är inte jag som är elitist. Om jag vore det så skulle jag hålla käften bara och se om mitt hus, det är så det fungerar! Traditionellt tänker vi européer att media representerar den politiska motmakten. Det var en riktig analys när politiken var stark. Men idag är politiken svag. Vi lever med en överstatlig struktur i Europa jag syftar på den europeiska unionen – »folk-makt« är bara ett ord. I de flesta länder attackerar medierna den politiska makten. Varför gör den det nu, och inte för tio år sedan? Därför att den mediala makten är stark idag. För kunde den inte för den politiska makten var starkare. Vi ser idag hur pressen i alla länder attackerar den politiska makten, tvingar företrädare att avgå. Är inte det bra då? Glöm inte bort att media i allt större utsträckning ägs av företag som förfogar över både rörledningarna och innehållet. Det är den här alliansen mellan den ekonomiska makten och den mediala makten som är den verkligt stora makten idag. Den här cancern – »Rupert« gnager på oss alla! Rupert, Rupert.

Paus.

Vi ägnar oss åt omedelbara ting men är blinda för den överbyggande arkitekturen: Det Osynliga. Om man bara är en gnutta konspiratoriskt lagd skulle man kunna säga att det är precis just det som är avsikten! Om hela vår vakna tid går åt till att fundera över hur vi skall förvalta den slags valfrihet som konsumtionssamhället skänkt oss så finns det ingen tid för eftertanke. Tandborsten i livsmedelsaffären finns i trettio olika färger. Varsågod och välj! Det pågår ständigt marknadsundersökningar; du blir uppringd av företag som inte tror att du har ditt liv till något annat än att svara på konsumtionsrelaterade frågor. Det finns ett dussin elbolag och ett dussin telebolag med en uppsjö av olika abonnemangstyper att erbjuda dig. Villkoren tar en vecka att läsa. Slår du på tv:n möts du av direktsänd såpa: någon brer en macka i ett kök någonstans. Eller slänger ett par skitiga sockor i tvättkorgen. Du rånas på din tid.

Paus.

Media pratar huvudsakligen om nationella och lokala problem. Men informationen i allmänhet idag, i en situation där vi talar mycket om globalisering och internationalisering, är i verkligheten högst lokal. Det beror på att pressen, av ekonomiska skäl, utgår ifrån att den mer närliggande informationen ger större avkastning än den avlägsna. Tekniskt sett är det inget problem att rapportera live från svältens Afrika men istället rapporterar man live från Alingsås där en jättesöt hundvalp snavat på ett köttben. Kommunikationerna ökar men jorden krymper. Man berättar för folk vad folk redan vet. En slags »bekräftelseinformation« där väderleksrapporten utgör den yttersta karikatyren: »Det regnar idag«.

Du tittar ut genom fönstret: det regnar! Alltså är informationen korrekt.

Och det tyder på att all annan information också är korrekt.

Denna informationsteknik används hela tiden, i alla frågor. Samtidigt som det skapas ett slags EU-nation så finns det få media som ger medborgarna demokratiska instrument att diskutera denna nation. Det finns idag ingen makt som inför medborgarna kan granska de stora makterna: ekonomin och media! Det finns samtidigt en tro hos arbetarna i mediaindustrin att det är just det de gör. Försvarar demokratin och möjligheten till en öppen diskussion när det i själva verket är Det Osynliga som döljer alla verkliga diskussioner i ett flöde av infantilisering. Eller är allt bra? Jag kanske bara inbillar mig allt det här. Är allt bra? Är du nöjd med din plasma? Är du nöjd med din bil? Är du nöjd med ditt liv?

Paus.

Vad som saknas är en motmakt. Och det är här som teatern kan spela en viktig roll. Skratta inte! Den nya dramatikers »vara eller inte vara« är i grunden en djupt politisk fråga. Över huvud taget är statligt understödd konst som strävar efter att hjälpa oss att bli till något mer än laglydiga konsumenter – låt oss kalla det för »public service« och låta det omfatta mycket mer än bara TV – en kontroversiell fråga därför att den är politisk: har makteliten egentligen någon glädje av att medbor-

gare har kunskap att genomlysa den politiska verksamheten? Vi har i Sverige idag ett arbetarparti som ställer sig bakom public service, och ett annat, nytt »arbetarparti« som till varje pris vill göra sig av med den! Det finns för dem som är motståndare till statligt understödd kultur ingen mening med att utkämpa den här striden i strålkastarljus, de vet ju att det bara är en tidsfråga innan de vinner. Ja, för de kommer att vinna. De har nämligen kommit på ett väldigt, väldigt listigt knep! Nyfiken? Bra! Nyfikenheten är det enda som står mellan oss och letargin.

Paus.

Chris Andersson, f d redaktör för tidskriften Wired, förklarar i sin bok »The Long Tail« varför »*the Future of Business Is Selling Less of More*«: han menar att de ändlösa valmöjligheter som nya interaktiva medier möjliggör skapar en obegränsad efterfrågan. Hans poäng är, att tidigare har stora företag haussat författare, popstjärnor, konstnärer för att skapa megastjärnor som säljer guld och platina. Men nu har de kommit på, att de kan sälja inte bara lika mycket – utan mycket, mycket mer! – enbart genom att öka tillgängligheten av ett i stort sett oändligt antal låtar och boktitlar genom internettjänster. De gör den osynliga marknaden synlig. Det här massutbudet fullkomligt dränker oss! Och de som arbetar med »public service« börjar snegla på det utbud som andra aktörer ägnar sig åt, man börjar härma tv, man börjar ägna sig åt volym i stället för kvalitet. Idag finns det inte en enda teaterchef som vill göra färre produktioner än föregångaren: volym är fint! Vikten av kvalitet – innehåll – minskar. Ju mer till exempel en teater fungerar enligt denna princip, desto starkare blir argumenten att dra undan statliga stöd. Det listiga trixet är att inte göra oss uppmärksamma på vad som håller på att hända. De flesta av oss går på det.

Vi jobbar ihjäl oss. Jo, för det är sant, de allra flesta av oss jobbar som fan! Och Linda Skugge skäller på oss lata kulturarbetare i snuskpressen vars ärende hon tjänstvilligt springer. Vi måste ju få veta hur jävla jobbigt det minsann är att dubbelarbeta med snoriga barn som hänger en i hämlarna!

»De här jävla teaterattarna som drar sina cirkusvagnar från stad till stad. Vad vet de? De har ju bara sett grovdisk och blöjor på vykort«.

DET OSYNLIGA

Nej, det har hon inte skrivit, för hon kom inte på det! Men i en blogg nära dig kan du snart läsa vad fan som helst för det är antalet läsare du kan attrahera som avgör hur mycket pengar du kan tjäna på bloggen eftersom du får betalt för varje besökare som du slussar vidare till någon annan mer konsumtionsinriktad portal. Du trodde väl inte folk bloggade bara för skojs skull, eller hur? Eller att musiken du hör i lobbyn på ett hotell är hotell-dj:ens högst personliga val? Det är köpt tid du hör, det är audiella reklamskyltar som hänger där.

Paus.

Vad har konsten för värde då? Har den något värde? Hur ska man i så fall mäta detta värde?

Paus.

Jag läste en gång om en region i Italien, som ekonomiskt blomstrade.

Ingen kunde förstå varför det gick så bra för företagen i just den här regionen, det fanns ju andra regioner i närheten som hade samma förutsättningar vad gäller infrastruktur och naturtillgångar. Man funderade och funderade, det skrevs avhandlingar och man gjorde studier men ingen kunde riktigt avge något tillfredställande svar förän någon kom på att titta närmare på kultursfären. Det visade sig att det i den här regionen, i högre grad än i de andra, mindre lyckligt lottade regionerna, fanns ett livaktigt kulturliv men dans, teater, körer, föreningsverksamhet. Begreppet Kredit kommer av ordet »*Credere*« som betyder tro. Man kom till den slutsatsen att det fanns mycket »*credere*« i regionen; av någon anledning fanns en tro att om någon lånade ut pengar till någon annan så trodde man att man skulle få tillbaka pengarna: »*star del credere*« betyder att »stå i borgen« för någon. Man kände kanske inte låntagaren personligen, men man sjöng kanske i samma kör! Eller så hade man en god vän som, i likhet med låntagaren i fråga, var engagerade i samma bridgeklubb. Man kom till den slutsatsen, att det i den här regionen fanns en andlig infrastruktur, som gjorde att befolkningen hade större tillit till varandra, och en gemensam tro att framtiden var ljus. Men hur mäter man denna tillit, nationalekonomiskt?

Det är denna tillit som gör oss starka när vi utsätts för anfall, eller naturkatastrofer, en våg som sveper bort allt i sin väg. Eller ett stort passagerarfartyg som plötsligt sjunker på väg över Östersjön. Den här tron, tilliten, det är något så enormt värdefullt att det inte går att mäta i kronor.

Paus.

Ändå ställer man ofta den gamla tröttsamma frågan »Är teatern död?« och svaret hör man sällan för det ringer redan i kyrkklockorna! Inom teatern är vi rätt bra på kritik, särskilt när det gäller kollegers ansträngningar! Men varför ska vi envisas med att såga i den gren vi sitter på? Det finns ingen inom näringslivet som ens skulle drömma om något liknande: de har fallskärm, vi har dåligt självförtroende.

Vi lever i ett samhälle idag där vi har tappat tron, och då menar jag inte endast att vi är sekulariserade utan att våra ideal, och vår »vi«-känsla urholkats. På femtiotalet ställde mödrarna sina barnvagnar med barnen sött sovande i utanför affären när de skulle handla mat. Idag skickas en mamma som gör så på mentalundersökning. Men för i helvete, vad som helst kan ju hända!

Paus.

Det finns i dag få saker som är så provocerande som att kämpa för något som inte omedelbart gagnar en själv. Det är därför som idealister som Jan Josefsson och Johan Ehrenberg alltid får det så jobbigt när de skall intervjuas i något soffprogram. Medan företrädare för svenskt tv-slask ostört kan sitta i samma soffä och få oss att tro att dokusåpan hjälper oss att förstå oss själva. I själva verket vet alla som jobbar i TV-branschen att dokusåpans enda syftet är att producera billig tv för att fylla ut hålen mellan reklaminslagen man tjänar pengar på. Vi kanske är dumma, men nån jävla gräns får det väl finnas?

Paus.

Michael Moore skriver i »Korkade vita män« att »någonstans djupt inne i de inre gömmorna i ditt huvud har just en liten nervände börjat vibrera, som det där svagt blinkande ljuset din mobiltelefon ger ifrån sig några minuter innan den dör. Det är din hjärnas minnesbank som påminner dig om att det fanns en tid när du var yngre och då du var

lidelsefullt övertygad om att du och just du betydde något och kunde påverka situationen, innan de krafter som hör det vuxna livet till slöt sig runt dig och beordrade dig att anpassa dig.« »Du har lärt dig att bortse från dina värderingar samtidigt som du inbillar dig att du fortfarande har dem kvar«, skriver Moore. »För här, i den vuxna världen är det lika bra att glömma de där orden sant och rätt och riktigt – för nu handlar det om att vinna. Det är det allt överskuggande.«

Den senaste tidens politiska utveckling har fått displayen på min mobiltelefon att blinka betänkligt och därför måste jag skynda mig att säga vad jag tycker, innan jag glömmer bort vad det var, eller försjunker i ännu en hjärndöd episod av »Top Model«. För Moore har rätt, det pågår ett politiskt projekt runt omkring oss – vi kan kanske kalla det för »nyliberalismens kulturrevolution« – som försöker skapa ett samhälle helt utan bromsar för den fullständigt fria konsumenten. Det humanistiska projektet »Leva, lära« håller på att bytas ut mot »Vinna, försvinna«!

Paus.

Det är vår kulturs okritiska hyllande av vinnaren som är så förödande, vare sig det sker i en dokusåpa eller någon annanstans. Varför måste de som har ett sådant mål med sina ansträngningar alltid förklara sig? Medan de som inte har några andra mål än att fixa det för sig själva aldrig ställs till svars. Misstror vi dem som utger sig för att ha moral? Tycker vi: »Vem fan tror du att du är, bättre än oss andra?«

Paus.

Känner vi oss rent av hotade av dessa människor? Är det därför det känns så tryggt att heja på vinnaren, oavsett hur och vad det är som ska vinnas. Vi kanske inte tycker att vi förtjänar att ha några riktiga hjältar i Sverige? Det räcker med »Robinson-Robban« och »Robinson-Emma«: Adam och Eva på en paradisisk ö långt, långt borta. Vi försjunker i sömn och dröm framför tv:n. De kommersiella krafterna nöjer sig med att hålla upp en spegel som vi kan se oss själva i. De är inte intresserade av att försöka hjälpa oss att förstå vad det är vi ser. De har ju redan fått betalt av sina annonsörer! Förståelsen är konstens och teaterns uppdrag. Det är på det sättet teatern gör rätt för

sina statliga medel och slår vakt om yttrandefriheten. Fan, nu fick jag huvudvärk.

Paus.

För att något ska kunna anses för normalt i ett visst samhälle vid en viss tidpunkt så måste man först definiera vad som inte är normalt. Och i och med att man definierat vad som är onormalt så har man skapat ett utrymme där de allra flesta av oss försöker få plats. Om man påstår något tillräckligt ofta så tror vi till slut att det måste vara sant, normalt. Om det inte vore så skulle det inte finnas någon reklambransch! De kommersiella krafterna har medlen att nå ut, de har pengarna och de har kanalerna: det finns en pipeline dragen rakt in i din tv-apparat. Du slår mellan en uppsjö kanaler, där finns ingenting. Det kallas för »konkurrens«: det är när det finns en massa olika aktörer som gör precis samma sak! Såpor, lekprogram och allsång pumpas in i våra hem och blir till slut verkligare för oss än ett vanligt samtal. Innehållslösheten blir normerande! När vi sedan möts av ett verkligt innehåll – kanske på teatern – så undrar vi: »Vad pretentiösa de är, vilka tror de att de är?« Normaliteten blir till en tankens diktatur som man kan tjäna pengar på.

Paus.

Det finns i dag ingen makt som för medborgarnas räkning kan granska de stora makterna: ekonomin och medierna – med några få undantag. Det saknas en motmakt – ett forum som inte är köpt! Och det är här som jag menar att teatern har en framtid. »Ett kloster för en döende kultur«, säger vissa om teatern. Det är för hårt. Jag tycker att teaterkulturen är vital: det görs mycket bra teater på svenska scener.

I en tid där få försöker bygga något varaktigt – och då menar jag inte ett nytt varmluftsgarage till stadsjeepen – tycker jag att hårt arbetande teaterarbetare i Sverige har anledning att dunka varandra i ryggen och säga »bra gjort!« Men det innebär inte att vi kan luta oss tillbaka och låtsas att det inte händer något utanför. Teatern måste hela tiden söka med ljus och lykta efter nya berättelser som kan berätta om vår samtid!

Paus.

Därför går det inte att i all evighet, genom regigrepp, få klassiska pjäser att klinga samtida. Ändå spenderar vi som arbetar på svenska teatrar 90 procent av vår tid på att fundera över i vilken ordning vi ska spela 15 klassiska verk som helt dominerar, varav hälften är skrivna av Shakespeare! Samtliga pjäser är skrivna av män. Det är så att man blir galen!

Paus.

Teaterns tradition bör inte stå i vägen för ny dramatik och hindra nya upphovsmän att nå ut med sina iakttagelser om vad som sker på våra gator just nu. Teaterns framtida funktion i Sverige är i grunden givetvis en politisk fråga: Vad är det för samhälle vi vill ha? Vad ska gälla. Är det »Leva, lära« eller »Vinna, försvinna«? Många känner sig vilsna i dag och känner inte att de har politiska företrädare som står på deras sida, det är därför valdeltagandet sjunker i vårt lilla, kalla, avlånga land!

Paus. Börjar ta på sig björnkostymen.

Winston Churchill fick under andra världskriget förslaget att man skulle ta resurser från kulturen för att förstärka krigsmakten. Churchill lär ha svarat: »Vad ska vi då försvara?« Han hade givetvis rätt. Vart har alla upplysta adelsmän tagit vägen? Varför har alla öppnat eget nu för tiden? Är det för att vi haft fred här länge? Är det därför så många tror att vi inte behöver varandra? Men vad skulle hända om vi vaknade en morgon och alla museer, teatrar och bibliotek i hela staden skulle vara borta? Om allt låg i ruiner.

Då skulle de krafter som idag tycks tillmäta kulturen och dess institutioner ett lågt värde vara de första att säga: »vi ska bygga upp alltihop igen, varenda sten! Vi accepterar aldrig nederlag!« Men det finns också långsamma bomber. Också i fredstid kan kyrkor rasa. Det går långsamt, så långsamt att det inte märks förrän efter många år och då säger någon: »men låg det inte ett bibliotek här en gång? Fanns det inte en plats här, just här, där människor samlades; barn, vuxna, gamla? En plats dit man kunde komma med sina frågor om vad det innebär att vara en människa.«

Ser på klockan.

JACOB HIRDWALL

Har det gått 50 minuter? Har jag dragit över? Ja, tack i varje fall för att ni lyssnade.

Sätter på sig björnhuvudet igen. Björnen lufsar ut till tonerna av en svensk sång som får alla att vilja ställa sig upp för att den är så vacker. Björnen håller upp en skylt på vilken det med stora bokstäver står: »Applådera inte. Kämpa!«

* * *

